

Κράτος καί τραπεζικό σύστημα

Στά τελευταία χρόνια, τό πρόβλημα τών σχέσεων κράτους καί τραπεζικού συστήματος έχει καταλάβει μιά -άσυνήθιστη γιά τά ελληνικά πράγματα- σημαντική θέση στόν δημόσιο διάλογο. Παλιότερα ή περίφημη «υπόθεση 'Ανδρεάδη», αργότερα καί επανειλημμένα οί μεγάλες άπεργίες τών τραπεζοϋπαλλήλων, κατά καιρούς ή έπώνυμες ή άνώνυμες δηλώσεις επίσημων φορέων καί τρόσφατα ή κυβερνητική απόφαση νά μόν κάνει χρήση τών δυνατοτήτων πού τής παρείχε τό κοινοτικό δίκαιο γιά διατήρηση έθνικού έλέγχου στόν τραπεζικό τομέα, ήποτέλεσαν άφορμές γιά άρθρα, μελέτες, συζητήσεις, μέ κοινό άξονα τόν τρόπο καί τήν έκταση τής παρέμβασης τού κράτους στήν οικονομική σφαίρα μέσα από τόν έλεγχο τού τραπεζικού συστήματος.

Έκείνο όμως πού παρουσιάζει σίγουρα ενδιαφέρον είναι ότι ή συζήτηση αυτή ακολουθεί μιά σαφή καί εύκολοδιάκριτη τάση. Στό κυβερνητικό επίπεδο τή «σοσιαλμανή» ύπουργία Παπαληγούρα, πού κρατικοποιεί τό συγκρότημα 'Ανδρεάδη, διαδέχονται έπιτροπές, δηλώσεις αλλά καί αποφάσεις πού, στήν άρχή δειλά καί λιγότερα άνοικτά, αναφέρονται στήν «ανάγκη αποδημοσιοποίησης τού συστήματος».

Παράλληλα, καί άκριβώς άνάλογη πορεία ακολουθεί καί ή τοποθέτηση τού μεγαλύτερου κόμματος τής αντιπολίτευσης πάνω στό ζήτημα: 'Αντί γιά τήν έθνικοποίηση όλόκληρου τού τραπεζικού συστήματος πού αποτελούσε προεκλογική διακήρυξη τό 1977, σήμερα ύπάρχει ή «κοινωνικοποίηση», πού στή συγκεκριμένη περίπτωση, λίγο απέχει από τήν άπλή άλλαγή τής διοίκησης τών τραπεζών, οί όποιες βρίσκονται κάτω από κρατικό έλεγχο.

Τό «πολεμικό» σχόλιο τού Ι. Σωτηρίου πού ακολουθεί καί ό πλήρης κατάλογος τών βιβλίων, άρθρων καί κομματικών τοποθετήσεων πού τό συνοδεύει, δίνει ένα «χρονικό» τών ξελιξέων τά τελευταία τριάμισι χρόνια καί επιχειρεί κάποιες εξηγήσεις τών συγκρούσεων γύρω από τόν περίφημο «έκσυγχρονισμό τού τραπεζικού συστήματος», συγκρούσεων οικονομικών, κομματικών, ένδοκυβερνητικών, συνδικαλιστικών... 'Η έμφαση τού άρθρου μπαίνει στήν «κοινοτική διάσταση» τού προβλήματος πού αποτέλεσε καί τήν άφορμή τής πρόσφατης αναθερμάνσης τής συζήτησης.

Αυτή άκριβώς ή «κοινοτική διάσταση» τού προβλήματος άπαιτεί ίσως κάποιες διευκρινίσεις. 'Η ΕΟΚ στήν αδυναμία της νά ύλοποιήσει τήν άρχή τής ελεύθερης εγκατάστασης πιστωτικών ίδρυμάτων από ένα κράτος-μέλος σέ άλλο, υιοθέτησε τό 1977 μιά 'Οδηγία (τήν «περίφημη» 77/780) μέ στόχο τό ξεπέραςμα τών έμποδίων πού ισχύουν σέ κάθε κράτος-μέλος, μέσα από τό συντονισμό τών έθνικών διαδικασιών εγκατάστασης καί λειτουργίας τραπεζών. Βέβαια ή ίδια ή 'Οδηγία πολύ λίγο προχωράει πέραν τής άπλής χάραξης μιάς πορείας

συντονισμού, αυτό όμως δέν μειώνει τήν «καταρχήν» σημασία της. Οί μεγάλες όμως διαφορές στά τραπεζικά καθεστώτα τών κρατών-μελών (άπό τόν πλήρη -ή σχεδόν- ιδιωτικό χαρακτήρα, π.χ. τής Γερμανίας, μέχρι τόν πλήρη -ή σχεδόν- κρατικό έλεγχο π.χ. τής Γαλλίας) αντικατοπτρίζονται στίς μακρόχρονες μεταβατικές ρυθμίσεις πού ή ίδια ή 'Οδηγία εισάγει. Οί μεταβατικές αυτές ρυθμίσεις αναφέρονται άφενός μέν στή δυνατότητα διατήρησης όρισμένων πιστωτικών ιδρυμάτων έξω από τό πεδίο έφαρμογής τής 'Οδηγίας, καί άφετέρου στή δυνατότητα διατήρησης τού δικαιώματος τών κρατών-μελών νά εγκρίνουν ή όχι τήν εγκατάσταση μιάς τράπεζας μέ βάση τήν «οικονομική ανάγκη» -ένα δικαίωμα πού στήν πράξη λίγο απέχει από τό άπόλυτο δικαίωμα ενός κράτους-μέλους νά εγκρίνει τήν εγκατάσταση μόνο όποιων τραπεζών θέλει. Προϋπόθεση γιά τή διατήρηση τών δύο αυτών δικαιωμάτων μιά καί μόνη - ή μονομερούς δήλωση τού κράτους-μέλους μέσα σέ προκαθορισμένο χρονικό διάστημα. Τή δήλωση αυτή άκριβώς (όσον άφορά τό κριτήριο οικονομικής ανάγκης) είναι πού άρνήθηκε νά κάνει ή ελληνική κυβέρνηση.

Οί σημαντικότερες επιπτώσεις από τήν υιοθέτηση τών κοινοτικών ρυθμίσεων -καί τό γενικότερο «άνοιγμα» πού αυτές συνεπάγονται- αναμένονται γιά τίς ειδικές κατηγορίες τραπεζικής πίστης - τήν άγροτική, τήν κτηματική, τή μακροπρόθεσμη βιομηχανική. Τά άρθρα τής Δ. Μυλωνάκη καί τού Ν. 'Αλεξόπουλου τέμνουν δύο από τίς σημαντικότερες ειδικές αυτές κατηγορίες: 'Η Δ. Μυλωνάκη τό θέμα τής ΑΤΕ καί τής άγροτικής πίστης, καί ό Ν. 'Αλεξόπουλος τό ρόλο τής ΕΤΒΑ, ως βασικού φορέα τής βιομηχανικής πίστης.

'Η ένότητα κλείνει μέ ένα άρθρο πού, φαινομενικά, αναφέρεται σέ άσχετο (μερικοί θά πούν καί άκαιρο) θέμα. 'Ο Π. 'Αδαμόπουλος αναλύει από νομική σκοπιά τήν πορεία καί τή διαδικασία τής άπόκτησης από τό κράτος τού έλέγχου τής πλειοψηφίας τών μετοχών τού «Συγκροτήματος 'Ανδρεάδη» ('Εμπορική Τράπεζα, 'Ιονική-Λαϊκή Τράπεζα, καί σειρά άλλων βιομηχανικών καί ασφαλιστικών εταιρειών καί μικρότερων τραπεζών). 'Η «υπόθεση 'Ανδρεάδη» όμως, όσο κι άν έχει λήξει τυπικά, δέν παύει νά αποτελεί κλειδί στήν εξέταση τών σχέσεων κράτους καί τραπεζικού συστήματος στήν 'Ελλάδα. 'Από τίς πιό «γενναίες» κινήσεις τών πρώτων μεταδικτατορικών κυβερνήσεων, δίνει ακόμα καί σήμερα τό μέτρο τής μέγιστης παρέμβασης τού ελληνικού κράτους στό τραπεζικό σύστημα.

(Στή Γαλλία ή σοσιαλιστική κυβέρνηση προχωρεί στήν ολοκλήρωση τής έθνικοποίησης τού τραπεζικού συστήματος, πού ήταν σέ μεγάλο βαθμό κάτω από κρατικό έλεγχο ήδη από τίς πρώτες κυβερνήσεις τού στρατηγού Ντέ Γκώλ...).

3 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1983
ΕΘΝΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

ΝΑΙ
ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ
ΣΥΝΕΧΙΣΗ
ΕΡΓΟΥ

Μικρή ιστορία του «έκσυγχρονισμού» του τραπεζικού συστήματος: 1978-1981

Μιά «πολεμική» προσέγγιση σ' ένα «ψυχρό» θέμα

Ι. Σωτηρίου

Στις 22 Φεβρουαρίου 1978 ό τότε Υπουργός Συντονισμού συγκρότησε μέ απόφασή του μία Έπιτροπή μέ έπικεφαλής τόν ύποδιοικητή τής Τράπεζας τής Ελλάδος Ν. Χαρισσόπουλο και δύο βασικά καθήκοντα: τήν «μελέτη και αξιολόγηση τής ύφι-

σταμένης καταστάσεως και των προβλημάτων του Τραπεζικού Συστήματος και ειδικότερα έν όψει τής εντάξεώς μας στήν Εύρωπαϊκή Κοινότητα» και τήν «έπεξεργασία και είσήγηση συγκεκριμένων μέτρων πολιτικής και θεσμικών αλλαγών καθώς και τήν προσαρμογή του Τραπεζικού Συστήματος στίς νέες συνθήκες πού δημιουργούνται».

Από τότε πέρασαν πάνω από τριάμισι χρόνια. Οί διαπραγματεύσεις γιά τήν ένταξη ολοκληρώθηκαν τόν Μάιο του 1979 και ή Έλλάδα έγινε πλήρες μέλος τής ΕΟΚ τήν 1η Ίανουαρίου 1981. Ή Έπιτροπή Χαρισσόπουλου όλοκλήρωσε κι αυτή τό έργο της και οί είσηγές της δόθηκαν στή δημοσιότητα. Τί απέγινε, όμως, μέ τήν προσαρμογή (ή τόν έκσυγχρονισμό, όπως καθιερώθηκε νά λέγεται, μέ ή χωρίς είσαγωγικά) του τραπεζικού συστήματος;

Γιά νά άπαντηθει τό έρώτημα αυτό, είναι αναγκαίο νά προηγηθεί μία -δυστιχώς σχηματική- σκιαγράφηση των παραγόντων πού έπηρέασαν τίς σχετικές εξέλιξεις από τό 1978 μέχρι σήμερα.

Προσδιοριστικοί παράγοντες των πρόσφατων εξελίξεων στο τραπεζικό σύστημα

● **Πρώτος παράγοντας:** η αρχική κατάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Είναι γνωστός σε όλους ο σχεδόν απόλυτος έλεγχος που μπορεί να ασκήσει η κυβέρνηση πάνω στο τραπεζικό σύστημα σ' ό,τι αφορά το σύνολο των δραστηριοτήτων του - έλεγχος που στην ελληνική περίπτωση εκφράζεται μ' ένα πολύπλοκο και δυσκίνητο σύστημα διοικητικών ρυθμίσεων. Η λειτουργία ενός τέτοιου συστήματος επί δεκαετίες (με τους συγκεκριμένους στόχους που του έδιναν οι κυβερνήτες) είναι φανερό πως από τη μία πλευρά γεννάει «δυνάμεις αδρανείας» που τείνουν προς την αυτοδιαίωνισή του, ενώ από την άλλη ερχεται κάποτε ή στιγμή που συγκρούεται με τις ανάγκες της οικονομίας.

● **Δεύτερος παράγοντας:** η ένταξη στην ΕΟΚ. Το κοινοτικό δίκαιο έχει δύο βασικούς και αλληλένδετους στόχους στον τραπεζικό τομέα: την ίση μεταχείριση «ντόπιων» και «ξένων» (κοινοτικών) τραπεζών και την εφαρμογή των αρχών του «ελεύθερου» ανταγωνισμού. Βέβαια, το κοινοτικό δίκαιο δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί (ιδίως σ' ό,τι αφορά τις συνθήκες ανταγωνισμού στη λειτουργία των τραπεζών). Ωστόσο οι ισχύουσες κοινοτικές διατάξεις για την έναρμόνιση των τραπεζικών νομοθεσιών των κρατών-μελών μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στην Ελλάδα και έχουν ήδη οδηγήσει στη θεσμοθέτηση ορισμένων αλλαγών. Τα προβλήματα επιτείνονται από το γεγονός ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν μπόρεσε και (σε ορισμένες περιπτώσεις) δεν θέλησε να πετύχει μεταβατικές περιόδους προσαρμογής και να επιβάλει εξαιρέσεις από τις κοινοτικές διατάξεις, παρόλο που αυτό ήταν δυνατό και κατά τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη και κατά το πρώτο εξάμηνο μετά την ένταξη.

● **Τρίτος παράγοντας:** η πολιτική των κυβερνήσεων της «Νέας Δημοκρατίας» (τουλάχιστον από το 1978 και μετά). Κύρια κατεύθυνση της πολιτικής αυτής ήταν και παραμένει η «απελευθέρωση» του τραπεζικού συστήματος και η «τόνωση των δυνάμεων του ανταγωνισμού» μέσα σ' αυτό, με αναπόφευκτη συνέπεια τη μείωση - και, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την απόλυση - του κρατικού ελέγχου. Η πολιτική αυτή είναι σε σημαντικό βαθμό «αυτόνομη»: μόνο ως προς ορισμένα στοιχεία της προκύπτει από τις αναγκαιότητες της ένταξης στην ΕΟΚ. Γενικότερα, εντάσσεται στο δόγμα του οικονομικού «νεοφιλελευθερισμού» που άρχισε να διακηρύσσεται από τη «Νέα Δημοκρατία» μετά την εξάντληση της «σοσιαλμανίας» της...

● **Τέταρτος παράγοντας:** οι επιδιώξεις του ξένου τραπεζικού κεφαλαίου (αμερικανικού και κοινοτικού). Βασικοί στόχοι φαίνεται πως είναι δύο: η εκμετάλλευση της εγχώριας αγοράς για ορισμένες «χονδρικές» και εξειδικευμένες τραπεζικές εργασίες και η αξιοποίηση της γεωοικονομικής θέσης της Ελλάδας για τη δημιουργία ενός διεθνούς χρηματοπιστωτικού κέντρου που θα αντικαταστήσει τον (άχρηστεμένο από τον εμφύλιο πόλεμο) Λίβανο. Η ένταξη στην ΕΟΚ καταρχήν διευκολύνει την διείσδυση του ξένου τραπεζικού κεφαλαίου. Κύριος, όμως, διευκολυντικός παράγοντας είναι η κυβερνητική πολιτική της «απελευθέρωσης» του τραπεζικού συστήματος. (Σχετικά με το ξένο τραπεζικό κεφάλαιο τίθενται δύο ερωτήματα: πρώτον,

κατά πόσο έχει επηρεάσει την ελληνική κυβερνητική πολιτική μέσα από συγκεκριμένες διασυνδέσεις, και δεύτερον, κατά πόσο υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ αμερικανικών και κοινοτικών τραπεζών).

● **Πέμπτος παράγοντας:** οι επιδιώξεις του ελληνικού (ιδιωτικού) τραπεζικού κεφαλαίου. Βέβαια, μετά την εδραίωση του κρατικού ελέγχου στο πρώην συγκρότημα Άνδρεάδη (κατά την πρώτη μεταπολιτευτική φάση της «σοσιαλμανίας»), οι ιδιωτικές ελληνικές τράπεζες έχουν μικρό δάρος. Δεν είναι, όμως, αμελητέες και όποσδήποτε επιδιώκουν επιθετικά την επέκταση των εργασιών τους και πιέζουν για να γίνει πράξη η «απελευθέρωση».

● **Έκτος παράγοντας:** η στάση των εργαζομένων στις τράπεζες. Η Όμοσπονδία Τραπεζοϋπαλλήλων Όργανώσεων Ελλάδος (ΟΤΟΕ) έχει ταχθεί υπέρ ενός «γνήσιου έκσυχρονισμού» του τραπεζικού συστήματος, αλλά αντιτίθεται στην «απελευθέρωση» που προωθεί η Κυβέρνηση καθώς και στη διείσδυση των ξένων τραπεζών. Ταυτόχρονα έχει αποδείξει ότι είναι διατεθειμένη να υπερασπίσει το σημερινό εργασιακό καθεστώς των τραπεζοϋπαλλήλων μαχητικά, όταν αυτό γίνεται στόχος επιθέσεων από εκείνους που επιδιώκουν την εδραίωση συνθηκών «ελεύθερου» ανταγωνισμού. Το γεγονός ότι η ΟΤΟΕ αποτελεί εμπόδιο στα «έκσυχρονιστικά» σχέδια της κυβέρνησης έχει επισημανθεί και από «έγκυρα» δημοσιογραφικά όργανα του ξένου τραπεζικού κεφαλαίου καθώς και από φορείς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

● **Έβδομος (και τελευταίος) παράγοντας:** η στάση των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Το ΠΑΣΟΚ, το ΚΚΕ, το ΚΚΕ έσωτερικού και το ΚΟΔΗΣΟ έχουν μέχρι σήμερα αντιταχθεί (αν και με σημαντικές διαφορές στην ένταση και στην έμφαση) στα κυβερνητικά σχέδια (σε όλα ή σε ορισμένα από αυτά). Και τα τέσσερα κόμματα - αν και ασκούν έντονη κριτική στη σημερινή κατάσταση πραγμάτων - υποστηρίζουν τη διατήρηση του κρατικού ελέγχου πάνω στο τραπεζικό σύστημα και την ουσιαστική αξιοποίηση του ελέγχου αυτού για την άσκηση μιάς πολιτικής που θα προωθεί την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη προς όφελος του συνόλου. Βέβαια, η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης κάθε κόμματος επηρεάστηκε από το πολιτικό του δάρος (μετρούμενο, π.χ., σε αριθμό ψήφων) αλλά και από τη στάση του απέναντι στο ζήτημα της ένταξης στην ΕΟΚ. Έτσι, ενώ το ΚΚΕ έσωτερικού έκανε ίσως τις πιο ολοκληρωμένες και καίριες παρεμβάσεις, είχε να αντιμετωπίσει το γεγονός ότι ήταν ένα μικρό κόμμα. Αντίθετα, το ΠΑΣΟΚ (αν και ήταν το μεγαλύτερο κόμμα της αντιπολίτευσης) εμποδίστηκε από την γενικότερη αντίθεσή του στην ένταξη και δεν έκανε συγκεκριμένες παρεμβάσεις κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με την ΕΟΚ: την στάση του αυτή την τροποποίησε (διστακτικά) μόνο πρόσφατα.

Η διαπλοκή των παραπάνω παραγόντων ήταν αυτή που προσδιόρισε τις εξελίξεις των τελευταίων χρόνων (αυτά που έγιναν και αυτά που δεν έγιναν). Ενώ όλοι συμφωνούσαν για την ανάγκη κάποιου «έκσυχρονισμού», υπήρχε και υπάρχει μία σαφής διαχωριστική γραμμή. Από τη μία πλευρά, η κυβέρνηση και το ιδιωτικό τραπεζικό κεφάλαιο (ελληνικό και ξένο) ως «έκσυχρονισμό» έννοούν την «απελευθέρωση» του τραπεζικού συστήματος: απελευθέρωση από τον κρατικό έλεγχο και

έλευθερία για την «ιδιωτική πρωτοβουλία». Από την άλλη πλευρά, τα κόμματα της αντιπολίτευσης που αναφέραμε καθώς και η ΟΤΟΕ ως «έκσυγχρονισμό» έννοούν τον έκσυγχρονισμό του κρατικού έλεγχου, έτσι ώστε το εργαλείο αυτό να υπηρετεί αποτελεσματικότερα το κοινωνικό (και όχι το ιδιωτικό) συμφέρον: παράλληλα έννοούν και μέτρα για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών τραπεζών, έτσι ώστε αυτές να μπορέσουν να σταθούν μέσα στην υπό διαμόρφωση ενιαία τραπεζική αγορά της ΕΟΚ, χωρίς ωστόσο τα μέτρα αυτά να αποκλείουν ιδιαίτερες ρυθμίσεις (έστω μεταβατικές ή κατ'έξαιρσιν) για τη διαφύλαξη του εθνικού έλεγχου πάνω στο τραπεζικό σύστημα, και χωρίς να θίγουν τους εργαζόμενους στις τράπεζες.

Θεσμικές αλλαγές στο τραπεζικό σύστημα: 1978-1981

Η συνισταμένη των διαφορετικών επιδιώξεων και τάσεων που αναφέραμε ήταν μία σειρά θεσμικών αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν από το 1978 μέχρι σήμερα. Από την εξέταση του καταλόγου που ακολουθεί προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο «έκσυγχρονισμός» (όπως τον έννοει η κυβέρνηση και όπως τον εξαγγέλλει σε κάθε ευκαιρία) βρίσκεται ακόμη στην αρχή του. Αυτό πρέπει να οφείλεται στις αντιστάσεις που προήλθαν από την αντιπολίτευση και την ΟΤΟΕ (και ίσως και από κάποια κυβερνητικά ή και ανώτατα τραπεζικά κλιμάκια) και στις «δυνάμεις αδρανείας» που αναφέραμε στην αρχή. Το αποτέλεσμα μπορεί να χαρακτηριστεί θετικό (ένόψει, μάλιστα, μιας πιθανής κυβερνητικής αλλαγής). Υπάρχει, όμως, και μία σαφώς αρνητική πλευρά. Στο ζήτημα της εφαρμογής του κοινοτικού καθεστώτος για τις τράπεζες υπερίσχυσε η κυβερνητική αντίληψη και έτσι δεν αξιοποιήθηκαν ορισμένες σημαντικές δυνατότητες που παρείχε η ίδια η κοινοτική νομοθεσία (π.χ. για τη μόνιμη ή προσωρινή εξαίρεση ορισμένων τραπεζών από το κοινοτικό καθεστώς ή για τη διατήρηση κάποιων δυνατοτήτων εθνικού έλεγχου πάνω στο τραπεζικό σύστημα): οι «παραλείψεις» αυτές είναι (τυπικά τουλάχιστον) αμετάκλητες και κατά συνέπεια θα δημιουργήσουν προβλήματα στην περίπτωση που μία άλλη κυβέρνηση στο μέλλον θα θελήσει να ακολουθήσει διαφορετική πολιτική.

Ας δούμε, όμως, τις συγκεκριμένες θεσμικές αλλαγές των τελευταίων χρόνων:

— Ιούνιος 1978: Απελευθερώνονται τα επιτόκια των διατραπεζικών καταθέσεων.

— Αρχές 1979: «Ανεξαρτητοποιείται» η Ίονική-Λαϊκή από την Έμπορική Τράπεζα. Παρόλο που παραμένει υπό κρατικό έλεγχο, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μελλοντική ιδιωτικοποίησή της.

— Μάιος 1979: Με απόφαση της Νομισματικής Επιτροπής καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις εγκατάστασης και λειτουργίας ξένων πιστωτικών μονάδων με «αντικείμενα εργασιών εκτός των ορίων της ελληνικής επικράτειας» («έξωχώριες τραπεζικές εργασίες» ή Offshore Banking).

— Μάρτιος-Αύγουστος 1980: Απελευθερώνονται τα επιτόκια των καταθέσεων των ναυτικών (ή μόνιμων κατοίκων έξωτερι-κού) σε ξένο συνάλλαγμα. Επιτρέπεται (υπό όρους) το άνοιγμα λογαριασμών καταθέσεων σε συνάλλαγμα και από μόνιμους κατοίκους έσωτερικού.

— Μάιος 1980: Διάφορες εργασίες συναλλάγματος (τουριστικό, κ.λ.π.) μεταβιβάζονται από την Τράπεζα της Ελλάδος στις έμπορικές τράπεζες.

— Νοέμβριος 1980: Αρχίζει στην Αθήνα η λειτουργία διατραπεζικής αγοράς συναλλάγματος.

— Δεκέμβριος 1980: Η δραχμή αρχίζει να γίνεται αντικείμενο διαπραγματεύσεως στο Χρηματιστήριο του Παρισιού.

— Ιούνιος 1981: Επιτρέπεται «ελεύθερη» διακύμανση (16% έως 20%) των επιτοκίων των μεγάλων καταθέσεων προθεσμίας (τραπεζικά δόμολογα, κ.λ.π.).

— Μέσα στο 1981 αρχίζει να ισχύει και στην Ελλάδα το κοινοτικό καθεστώς ανταγωνισμού στον τραπεζικό τομέα (το θέμα αναλύεται παρακάτω).

ΕΟΚ, Τράπεζες, και Κυβέρνηση

Ο απλούστερος (και διδακτικότερος) τρόπος για να παρουσιαστεί η κυβερνητική μεθόδευση της εφαρμογής του κοινοτικού καθεστώτος για τις τράπεζες στην Ελλάδα είναι μέσα από την τελευταία «πράξη του δράματος».

Συγκεκριμένα στις 26 Ιουνίου 1981 δημοσιευόταν στην εφημερίδα *Αυγή* κύριο άρθρο με τίτλο «Μένουν μόνο πέντε μέρες» όπου επισημαίνονταν τα εξής (σχεδόν επί λέξει):

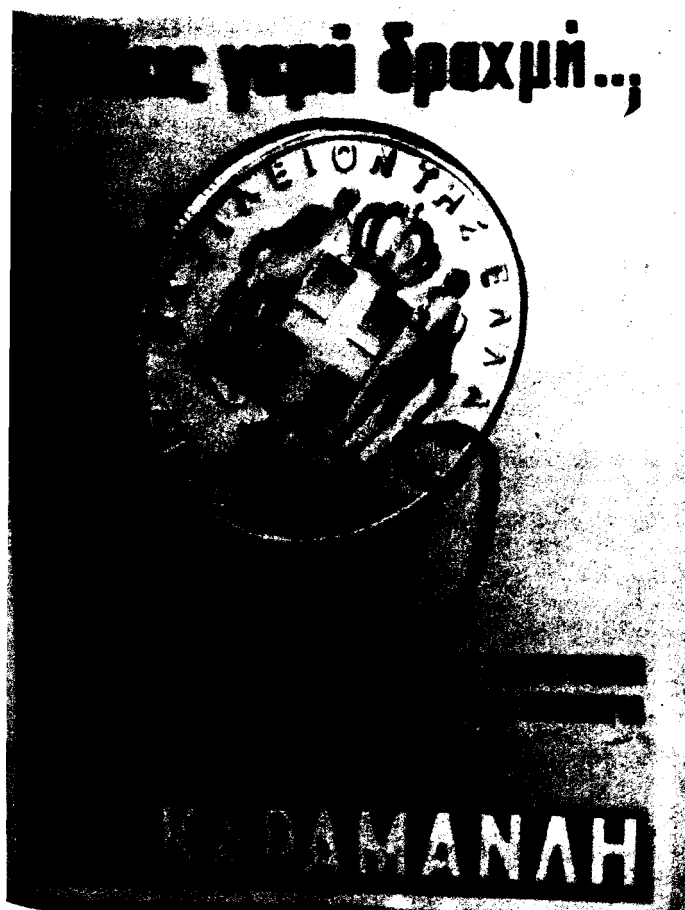
● Μετά την ένταξη στην ΕΟΚ, υπάγεται και η Ελλάδα στην τραπεζική νομοθεσία της Κοινότητας, που στόχος της είναι η σταδιακή έναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών και η μετατροπή της ΕΟΚ σε μία ενιαία τραπεζική αγορά όπου θα θριαμβεύουν οι αρχές του «ελεύθερου» ανταγωνισμού. Ήδη η κοινοτική Οδηγία 780 του 1977 ρυθμίζει τους όρους ιδρύσεως νέων τραπεζών (ή υποκαταστημάτων ξένων τραπεζών) σε μία χώρα και θέτει τις βάσεις για τον ομοιόμορφο έλεγχο της λειτουργίας των τραπεζών. Άρα, καταρχήν θα πρέπει και η σχετική ελληνική νομοθεσία να προσαρμοστεί στις διατάξεις αυτές.

● Όμως η κοινοτική νομοθεσία αφήνει κάποια «παράθυρα»:

1. Το άρθρο 2 § 2 της Οδηγίας 77/780 εξαιρεί από τις διατάξεις που περιγράψαμε ορισμένα ειδικά πιστωτικά ιδρύματα. Εδώ, χάρη στην ύποχρωρητικότητα της κυβέρνησης κατά τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη (Απρίλιος-Μάιος 1979) στον κατάλογο των μόνιμων εξαιρέσεων περιλήφθηκαν μόνο η ΕΤ-ΒΑ, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο (υπό όρους), το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, η Τράπεζα Υποθηκών, και η «Ελληνική Έξαγωγή Α.Ε.». Δύο άλλες τράπεζες βασικής σημασίας, η ΑΤΕ και η Κτηματική, δεν εξαιρέθηκαν (αν και αυτό είχε ζητηθεί από την *Αυγή* στις 24.3.1979).

2. Το άρθρο 90 § 2 της Συνθήκης της Ρώμης εξαιρεί από τους κανόνες του ανταγωνισμού τις δημόσιες επιχειρήσεις που προσφέρουν «υπηρεσίες γενικότερου οικονομικού ενδιαφέροντος» (άρα και τις μη έμπορικές τράπεζες). Η κυβέρνηση δεν έκανε τίποτε για να πετύχει την ενεργοποίηση του άρθρου αυτού. (Όσοσο η ενεργοποίηση αυτή είχε προταθεί από το 1971 σε έκδοση της Διεύθυνσης Μελετών και Προγραμματισμού της ΑΤΕ με τίτλο *Η ΑΤΕ στο πλαίσιο της ΕΟΚ*, και είχε επισημανθεί από την *Αυγή* σε κύριο άρθρο στις 31.10.1978).

3. Το άρθρο 2 § 5 της Οδηγίας 77/780 δίνει το δικαίωμα στα κράτη-μέλη να αναβάλουν μονομερώς την εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας για 5 έως 8 χρόνια για ορισμένες κατηγορίες πιστωτικών ιδρυμάτων (όπου κάλλιστα θα μπορούσαν

νά περιληφθούν ή ΑΤΕ, ή ΕΚΤΕ, ή ΕΤΕΒΑ, ή Τράπεζα Έπενδύσεων), «όταν ή άμεση εφαρμογή δημιουργεί τεχνικά προβλήματα». Μοναδική προϋπόθεση που τίθεται από την § 6 του ίδιου άρθρου είναι νά ενημερώσουν τά κράτη-μέλη την ΕΟΚ μέσα σέ έξι μήνες «άπό της κοινοποιήσεως της όδηγίας», δηλαδή μέχρι τίς 30.6.1981 γιά την περίπτωση της Έλλάδας.

4. Τό άρθρο 3 § 3 της Όδηγίας 77/780 λέει ότι στά κριτήρια γιά την έγκριση ίδρύσεως νέων (π.χ. ξένων) τραπεζών δέν μπορούν νά περιλαμβάνονται οί «οικονομικές ανάγκες της αγοράς». Όστόσο, άν οί έθνικές νομοθεσίες προβλέπουν, κατά τό χρόνο κοινοποιήσεως της όδηγίας, τέτοια κριτήρια, ένα κράτος-μέλος μπορεί νά συνεχίσει την εφαρμογή τους γιά 7 έως 12 χρόνια (μέ μονομερή απόφασή του). Η ελληνική τραπεζική νομοθεσία (Α.Ν. 1665/51) προβλέπει τέτοια κριτήρια που δίνουν στίς άρμόδιες ελληνικές αρχές τή δυνατότητα νά έλέγχουν την έγκατάσταση ξένων τραπεζών μέ γνώμονα τά έθνικά συμφέροντα. Μοναδική προϋπόθεση κι εδώ είναι νά ενημερώσει ή ελληνική κυβέρνηση την ΕΟΚ μέχρι τίς 30.6.81.

● Στή συνέχεια τό άρθρο της Αιγής παρατηρούσε ότι μέχρι την ήμέρα εκείνη ή κυβέρνηση δέν είχε ανακοινώσει τίποτε γιά τίς προθέσεις της και καλούσε την μέν κυβέρνηση νά προδεί άμεσα στίς σχετικές δηλώσεις εξαίρεσης πρós την ΕΟΚ, τά δέ κόμματα της δημοκρατικής αντιπολίτευσης και την ΟΤΟΕ νά τοποθετηθούν άμέσως πάνω στό ζήτημα.

Τό μεσημέρι της ίδιας μέρας ύπηρεξε αντίδραση της ΟΤΟΕ που υιοθέτησε τίς θέσεις της Αιγής και κάλεσε την κυβέρνηση και τά κόμματα νά κάνουν τό ίδιο. Μέχρι τό βράδυ ύπηρεξαν δηλώσεις του ΚΚΕ έσωτερικού, του ΠΑΣΟΚ και του ΚΟΔΗ-ΣΟ στό ίδιο πνεύμα (τό ΚΚΕ τοποθετήθηκε την επόμενη μέρα) ενώ από την κυβερνητική πλευρά έγινε μιά άσαφής προφορική δήλωση.

Τίς επόμενες ήμέρες συνεχίστηκε ή πυκνή άρθρογραφία της Αιγής, ενώ ό υπόλοιπος τύπος έδωσε μικρότερο βάρος στό θέμα, προβάλλοντας ειδησεογραφικά κυρίως τή δήλωση του Προέδρου του ΠΑΣΟΚ. Άφου είχε λήξει πιά ή προθεσμία, ό Υπουργός Συντονισμού δήλωσε (1.7.1981) ότι ή Έλλάδα ανακοίνωσε στην ΕΟΚ την εξαίρεση της ΑΤΕ και της ΕΚΤΕ από τό κοινοτικό καθεστώς αλλά μόνο μέχρι τό τέλος του 1982 (και όχι ως τό 1985-1988 που ήταν δυνατό), ενώ άρνήθηκε νά ζητήσει τή διατήρηση των κριτηρίων οικονομικής ανάγκης· παράλληλα έπλεξε τό έγκώμιο των ξένων τραπεζών. Η ύπουργική επιχειρηματολογία επικρίθηκε από την Αιγή και από τόν Πρόεδρο του ΚΟΔΗΣΟ, ενώ τά υπόλοιπα κόμματα και ό τύπος δέν ξαναγύρισαν στό θέμα. Μόνο στίς 17 Ίουλίου 1981 τό Βήμα δημοσίευσε αποσπάσματα από τή σχετική απόφαση της Νομισματικής Έπιτροπής (όλόκληρη δημοσιεύτηκε την επόμενη μέρα στή Ναυτεμπορική), προκαλώντας νέες δηλώσεις του Υπουργού Συντονισμού, όπου ύποστηριζόταν ότι οί ξένες τράπεζες είναι ωφέλιμες, ότι πολιτική της κυβέρνησης είναι ή «άποκατάσταση ύγιους ανταγωνισμού», ότι οί αντίπαλοι αυτής της άποψης είναι «ύποστηρικτές του οικονομικού μικροφυεοδαισμού και άπομονωτισμού» και ότι ή Έλλάδα «θά έξελιχθεί σέ χρηματοδοτικό και ναυτιλιακό κέντρο της Κοινής Άγοράς μέ άκτινοβολία σέ όλο τό χώρο της Άνατολικής Μεσογείου και της Μέσης Άνατολής».

Σέ ὅλη αὐτή τήν ἱστορία ὑπάρχουν καί μερικές λεπτομέρειες μέ ἓνα κάποιο «πολιτικό» ἐνδιαφέρον:

— Στίς 2 Νοεμβρίου 1979 σέ ρεπορτάζ τῆς *Ναυτεμπορικῆς* μέ προφανή ἐπίσημη προέλευση ἀναφερόταν ὅτι εἶχε ἤδη ἀποφασισθεῖ νά ζητηθεῖ ἡ ἐξαίρεση τῆς ΑΤΕ, τῆς ΕΚΤΕ, τῆς ΕΤΕΒΑ καί τῆς Τράπεζας Ἐπενδύσεων γιά 5-8 χρόνια ἀπό τό κοινοτικό καθεστώς. Κι ὅμως τόν Ἰούλιο τοῦ 1981 ζητήθηκε ἡ ἐξαίρεση μόνο τῶν δύο πρώτων — καί μάλιστα γιά μικρότερο χρονικό διάστημα.

— Ὁ Ὑπουργός Συντονισμοῦ ἀνάγγειλε τίς τελικές κυβερνητικές ἀποφάσεις τήν 1η Ἰουλίου 1981. Ὅμως ἡ σχετική ἀπόφαση τῆς Ν.Ε. εἶχε — σύμφωνα μέ τή *Ναυτεμπορικὴ* τῆς 18.7.1981 — ἡμερομηνία 4 Ἰουνίου 1981. Καί ὁ Ὑπουργός Συντονισμοῦ δήλωνε στήν *Αὔγη* τῆς 27ης Ἰουνίου 1981: «Νομίζω ὅτι δέν ὑπάρχει λόγος νά ἐξαίρεθουν τά εἰδικά πιστωτικά ἰδρύματα. Δέν θέλω, ὅμως, νά προεξοφλήσω τήν ἀπόφαση τῆς Ν.Ε.»... Οἱ ἀντιφάσεις εἶναι ἐκδήλωση.

— Τέλος, ρεπορτάζ τοῦ *Βήματος* στίς 28 Ἰουλίου 1981 ἐπικαλοῦνταν «διευκρινήσεις νομικῶν τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ» σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες ἡ ἐξαίρεση τῆς ΑΤΕ καί τῆς ΕΚΤΕ ἔληγε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1984 (καί ὄχι τοῦ 1982 ὅπως εἶχε δηλώσει ὁ Ὑπουργός)... Ἐπακολούθησε ὑπουργική διάψευση δύο μέρες ἀργότερα.

(Αὐτά τά «δευτερεύοντα» μυστήρια — Πότε πάρθηκε ἡ ἀπόφαση; Ποιές τράπεζες ἀφοροῦσε; Πότε λήγει ἡ ἐξαίρεση; — χαρακτηρίζουν ἴσως καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διεξάγεται ὁ διάλογος κυβερνώντων καί κυβερνωμένων στήν Ἑλλάδα. «Ἐξ ὄνυχος τόν λέοντα»...)

Καί ἓνα ἀντιφατικό ὑστερόγραφο...

Τελειώνοντας αὐτή τήν ἀναγκαστικά ἐλλειπτική ἐπισκόπηση δέν ἀντέχουμε στόν πειρασμό νά ἀντιπαραθέσουμε δύο στοιχεῖα ἀπό τίς πρώτες δηλώσεις τοῦ νέου Ἀντιπροέδρου τῆς κυβερνήσεως καί ἀρμόδιου γιά τή «γενική ἐποπτεία» τοῦ οἰκονομικοῦ τομέα (ἐξαγγελία νέων μέτρων, ἐφημερίδες 19ης Ἰουλίου 1981):

— Βασική μας ἐπιδίωξη, εἶπε ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος, εἶναι ἡ «τόνωση τῆς ἐμπιστοσύνης στίς δυνατότητες τοῦ τόπου καί στίς διαδικασίες τῆς *ιδιωτικῆς οἰκονομίας*». Μ' ἄλλα λόγια, ἐπιβεβαίωση τῆς βασικῆς γραμμῆς τοῦ οἰκονομικοῦ «νεοφιλελευθερισμοῦ»...

— Πῶς, ὅμως, θά γίνει αὐτό; Ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος ἐξάγγειλε δώδεκα νέα μέτρα: ἀπό αὐτά, τά ἐννιά ἦταν νέες κυβερνητικές ρυθμίσεις γιά τήν *παροχὴ δανείων ἀπό πιστωτικά ἰδρύματα σέ διάφορες κατηγορίες τοῦ πληθυσμοῦ*. Μ' ἄλλα λόγια, πλήρης ἀξιοποίηση τοῦ κρατικοῦ ἐλέγχου πάνω στό τραπεζικό σύστημα γιά τήν ἀσκηση οἰκονομικῆς (ἢ μᾶλλον προεκλογικῆς, ὅπως ἔσπευσε νά καταγγεῖλει ἡ ἀντιπολίτευση) πολιτικῆς...

Πρόκειται, ἀραγε, γιά κυβερνητική ἀσυνέπεια; Ἡ μήπως ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος εἶναι κατὰ τῆς «ἀπελευθέρωσης» τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος; Τεῖνουμε νά πιστέψουμε πῶς πρόκειται γιά μιὰ φνοιολογικότητα ἀντίφαση. Ἡ ἐπισημανσὴ τῆς μᾶς δογηθᾶι νά συμπληρώσουμε τήν ἀνάλυση πού προηγήθηκε γιά τοὺς προσδιοριστικούς παράγοντες τῶν πρόσφατων ἐξελίξεων στό θέμα τοῦ «ἐκσυγχρονισμοῦ». Οἱ ἐξελίξεις δέν ἦταν *μονάχα* ἡ (ἀσταθὴς) ἔκβαση τῆς πάλης ἀνάμεσα στοὺς «κακοὺς» (κυβερ-

νηση καί ἰδιωτικό τραπεζικό κεφάλαιο) καί τοὺς «καλοὺς» (ἀντιπολίτευση καί ΟΤΟΕ). Ὑπῆρξε καί ἡ ἐσωτερικὴ σύγκρουση ἀνάμεσα σέ δύο ἀνάγκες (ὄχι σέ δύο *τάσεις*): τήν ἀνάγκη νά ἐξυπηρετηθοῦν τά οἰκονομικά συμφέροντα τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου, ἐλληνικοῦ καί ξένου (μέσα ἀπὸ τήν «ἀπελευθέρωση»), καί τήν ἀνάγκη νά ἐξυπηρετηθοῦν τά πολιτικά συμφέροντα τῆς «Νέας Δημοκρατίας» μέσα ἀπὸ τήν ἀξιοποίηση τοῦ μοχλοῦ «τραπεζικό σύστημα» γιά τήν τήν ἄγγρα ἐκλογικῆς πελατείας μέ δάνεια, διορισμούς, κ.λ.π. (ἐξ οὗ καί ἡ χρησιμοποίηση, χωρὶς ... ἰδεολογικὴ προκατάληψη, τοῦ κρατικοῦ ἐλέγχου). Μὲ δύο λόγια: γιά τήν Δεξιά, ἡ ἐξουσία εἶναι πάντα ἀπαραίτητη γιά τὴ διατήρηση τῆς ἐξουσίας· γι' αὐτὸ καί ὁ «φιλελευθερισμός» τῆς (οἰκονομικὸς ἢ πολιτικὸς) ὀφείλει νά σέβεται κάποια εὐδιάκριτα (ἀν καὶ ἐλαστικά) ὅρια, ἐπὶ ποινὴ ἀπωλείας τῆς ἐξουσίας...

Στίς ...πηγές τοῦ «ἐκσυγχρονισμοῦ» ΟΔΗΓΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΑΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (1978-1981) (Μὲ χρονολογικὴ σειρά)

Α. Βιβλία

Α.Χ. Ζητρίδης, *Τὸ τραπεζικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος*, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, 1973.

Δ. Ι. Χαλικιάς, *Δυνατότητες καί προβλήματα πιστωτικῆς πολιτικῆς*, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, 1976.

Γ. Φ. Κουτσουμάρης, *Χρηματοδότησις καί ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας*, ΙΟΒΕ, 1976.

Ν. Θεμελῆς, Δ. Μυλωνάκη, Π. Γέμτος, *Ἡ ΑΤΕ στό πλαίσιο τῆς ΕΟΚ*, ΑΤΕ, 1977.

Δ. Μυλωνάκη, Ν. Θεμελῆς, Α. Κόρακας, Π. Γέμτος, Ε. Μαρκαντωνάκη-Μ. Ξενάκης, Δ. Προβατᾶς, *Κείμενα γιά τήν ἐλληνικὴ γεωργία, τήν ἐνταξή, καί τήν ΑΤΕ*, ΑΤΕ, 1978.

Ἐπιτροπὴ Μελέτης τοῦ Τραπεζικοῦ Συστήματος, *Εἰσήγησις Ν. Β. Χαρισσόπουλου*, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ὀκτώβριος 1979.

Ἐπιτροπὴ Ν. Χαρισσόπουλου γιά τὴ Μελέτη τοῦ Τραπεζικοῦ Συστήματος, *Περιλήψεις Εἰσηγήσεων* (πρόλογος-ἐπιμέλεια Κ. Β. Καρατζᾶ), Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, 1981.

Γ. Μπουρνούς, «Ἡ ἐλευθερία ἐγκατάστασης ἐπιχειρήσεων καί τραπεζῶν», στό βιβλίο τοῦ Α. Μητσοῦ κ.δ. *Ἡ προσχώρησις στίς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες*, ἐκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, 1981.

Γ. Μπουρνούς, *Ἡ ἐλευθερία ἐγκατάστασης ἐπιχειρήσεων καί πιστωτικῶν ἰδρυμάτων στήν ΕΟΚ: ἐπιπτώσεις γιά τήν Ἑλλάδα*, ἐκδόσεις Σάκκουλα, 1981.

Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, *Ἐκθέσεις τοῦ Διοικητῆ* (γιά τὰ ἔτη 1978, 1979, 1980). Ἀθήνα, 1979-1981.

Β. Ἀναλυτικὰ ἄρθρα

Γ. Μπουρνούς, «Τὰ πρῶτα οὐσιαστικά θέματα γιά τήν ἐναρμόνιση τῆς τραπεζικῆς νομοθεσίας στήν Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα», *Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος*, 22.12.1977.

ΣΤ. Ρουσέας, «Ἡ ἔκθεσις Χαρισσόπουλου γιά τὴ δομὴ τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος», *Οἰκονομία καί Κοινωνία*, Αὐγουστος-Σεπτέμβριος 1980.

Κ. Β. Καρατζάς, «Τό κοινοτικό πλαίσιο λειτουργίας των Τραπεζών και ή θέση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 11.12.1980.

W. R. Dix, «Οί επιπτώσεις στίς ελληνικές Τράπεζες από τήν ένταξη στήν ΕΟΚ», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 11. 12. 1980.

Τ. Γιαννίτης, «Η διεθνοποίηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος μετά τήν ένταξη στήν ΕΟΚ», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 2. 4. 1981.

Federation Bancaire, «Νομισματική πολιτική και τραπεζικό σύστημα στήν ΕΟΚ» (παρουσίαση από τόν Δ. Στεργίου), *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 9.7.1981.

Γ. Κοινοτική Νομοθεσία

Συνθήκη τής Ρώμης.

Πράξη προσχωρήσεως τής Ελλάδος.

Όδηγία 73/183/ΕΟΚ, Έπίσημη Έφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, L 194 τής 16.7.1973.

Όδηγία 77/780/ΕΟΚ, δ.π., L 322 τής 17.12.1977.

Δ. Είδησεογραφία και άρθρογραφία στόν τύπο

Δ. Στεργίου κ. ά., «Τό παρόν και τό μέλλον του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», σειρά 21 άρθρων, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Φεβρουάριος—Ιούνιος 1978.

Άνακοίνωση των Συλλόγων Έπαλλήλων γιά τόν ρόλο τής ΑΤΕ μετά τήν ένταξη, Έξπρές, 5. 10. 1978.

Θ. Σκαλιώτης, «Υπερυπουργείο γίνεται τό Έπουργείο Γεωργίας», *Αύγή*, 14. 10. 1978.

Δηλώσεις Ι. Μπούτου γιά τήν τραπεζική χρηματοδότηση τής γεωργίας μετά τήν ένταξη, Έφημερίδες, 20. 10. 1978.

Γ. Τζιώτης, «Έπουργείο Γεωργίας και Άγρ. Τράπεζα», *Αύγή*, 22. 10. 1978.

Έπιστολή Συλλόγων Έπαλλήλων ΑΤΕ, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 26.10.1978.

Συνέντευξη Ι. Μπούτου γιά τό Έπουργείο Γεωργίας και τήν ΑΤΕ, Έλευθεροτυπία, 30.10.1978.

Ι. Σωτ., «Γεωργία και Ξένες τράπεζες» (κύριο άρθρο), *Αύγή* 31.10.1978.

Δηλώσεις Κ. Μητσotάκη γιά τίς «γερασμένες τράπεζες» Έφημερίδες, 31.10.1978. Βλέπε σχολιασμό από τούς Κ. Κόλμερ-Δ. Στεργίου στόν *Οικονομικό Ταχυδρόμο*, 23-30.11.1978.

Διάψευση δηλώσεων Ι. Μπούτου από στελέχη τής ΑΤΕ, *Νέα*, 1. 11. 1978.

Διευκρινιστικές δηλώσεις Κ. Μητσotάκη γιά τίς τράπεζες, Έξπρές και *Καθημερινή*, 3. 11. 1978.

Συνέντευξη Τύπου τής ΟΤΟΕ γιά τίς παρανομίες των Ξένων Τραπεζών, *Αύγή* και *Πρωινή*, 4. 11. 1978.

Θ. Τσουπαρόπουλος, «Οί Ξένες Τράπεζες», (κύριο άρθρο), *Αύγή*, 4.11.1978.

Νέες δηλώσεις Ι. Μπούτου γιά τόν ρόλο τής ΑΤΕ, Έφημερίδες, 3.11.1978.

Κ. Ναυπλιώτης, «Τό νόημα τής επέμβασης στόν τραπεζικό τομέα», *Ριζοσπάστης*, 9.11.1978.

Δ. Στεργίου, «Ο φάκελλος των επιχειρήσεων Άνδρεάδη», σειρά 6 άρθρων, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 14.12.1978—8.2.1979. Βλέπε και Έπιστολή Σ. Άνδρεάδη στό φύλλο τής 22.3.1979.

W., «Ο ρόλος τής ΑΤΕ μετά τήν ένταξη στήν ΕΟΚ», *Ριζοσπάστης*, 28.12.1978.

«Greece: A. Survey» (άφιέρωμα μέ άρθρα των Β. Caplan, D. Vittas, V. Prysce, και συνέντευξη μέ τόν Ξ. Ζολώτα), *THE BANKER*, Δεκ. 1978, Λονδίνο.

«Greek drachma» (έπισκόπηση τής ελληνικής οικονομίας μέ άναφορά στόν σχεδιάζόμενο «έκσυγχρονισμό» και τή στάση τής ΟΤΟΕ), *INTERNATIONAL CURRENCY REVIEW*, Ίαν. — Φεβρ. 1979, vol 11, No 1, Λονδίνο.

Άφιέρωμα στό Τραπεζικό Σύστημα (μέ δηλώσεις και άρθρα του Έπουργού Γ. Κοντογεώργη, διοικητών Τραπεζών, εκπροσώπων των διομηχάνων και των εφοπλιστών, κ.λ.π.), *Καθημερινή*, 22.3.1979.

Ι. Σωτ., «Τράπεζες και ΕΟΚ» (κύριο άρθρο), *Αύγή*, 24.3.1979.

«Είσοβλή Ξένων τραπεζών στή χώρα μας», *Νέα*, 29.3.1979 (άρθρο έμπνευσμένο από τό προηγούμενο).

Δ. Στεργίου, «Ο φάκελλος των Τραπεζών και τής πιστωτικής πολιτικής», σειρά 40 άρθρων, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 5.4.1979—28.2.1980. Στά φύλλα 31.5.1979—2.8.1979, 22.11.1979—20.12.1979 και 24.1.1980—28.2.1980 δημοσιεύονται πλήρη κείμενα μερικών εισηγήσεων τής Έπιτροπής Χαρισσόπουλου.

Όμιλία Κ. Μητσotάκη γιά τό τραπεζικό σύστημα, Έξπρές, 3.4.1979, *Οίκ. Ταχυδρόμος* 19.4.1979.

Όμιλία Άγγ. Άγγελόπουλου γιά τό τραπεζικό σύστημα, Έξπρές 5.4.1979, *Οίκ. Ταχυδρόμος* 3.5.1979.

Έπιστολή Σ. Άνδρεάδη γιά τό τραπεζικό σύστημα, Έξπρές, 12.4. 1979.

Π.Μ., «Θά μεγαλώσει ή εξάρτηση από τό Ξένο κεφάλαιο», *Ριζοσπάστης*, 22.5.1979.

Γενική Συνέλευση Μετόχων Έθνικής Τράπεζας (έκθεση Διοικητή Άγγ. Άγγελόπουλου), Έφημερίδες 26.5.1979.

Δημοσιεύματα άγγλικού Τύπου γιά τό ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Έξπρές, 16.6.1979.

Γενική Συνέλευση Μετόχων Έμπορικής Τράπεζας (έκθεση Ε. Ήλιάδη), Έφημερίδες, 26.6.1979.

Καταγγελία Ένώσεως Έλληνικών Τραπεζών γιά όρισμένες δραστηριότητες των Ξένων τραπεζών, *Ναυτεμπορική*, 27.6.1979 και *Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία* 22.7.1979.

Άνακοίνωση ΟΤΟΕ Νο 62, 8.7.1979.

Γ. Φιλιππάκης, «Ξένες τράπεζες πλημμύρισαν τή χώρα μας», *Ριζοσπάστης*, 17.8.1979.

«Έμπόδιο ή ΟΤΟΕ και πρέπει νά έξουδετερωθεί!» και «Ξένα συμφέροντα έξυπηρετεί ό δήθεν έκσυγχρονισμός του έλλ.ν. τραπεζικού συστήματος», *Αύγή* 23.8.1979. Έπίσης «Γιατί επιδιώκεται ή άποσύνθεση τής Όμοσπονδίας Τραπεζικών», *Αύγή*, 24.8.1979. Στά άρθρα αυτά άποκαλύφθηκε τό δημοσίευμα του INTERNATIONAL CURRENCY REVIEW γιά τήν ΟΤΟΕ καθώς και ή μεθόδευση γιά τή δημιουργία στήν Άθήνα διεθνούς κέντρου «έξωχωρίων» τραπεζικών εργασιών. Βλέπε άκόμη αντίστοιχο ρεπορτάζ του Σπ. Μονδάνου στήν *Πρωινή*, 23.8.1979.

Γ. Καραλής, «Η Άθήνα γίνεται Βηρυττός», σειρά άρθρων στήν *Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία* και στήν *Πρωινή*, 30.9.1979—5.10.1979.

Άχ. Χατζόπουλος, «Οί Ξένες τράπεζες δυνάστες τής οικονομικής ζωής του τόπου», σειρά άρθρων στήν *Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία* και στήν *Πρωινή*, 14.10.1979—25.10.1979.

Είσήγηση Έπιτροπής Χαρισσόπουλου, *Βήμα* 28.10.1979 και Έξπρές 1.11.1979.

Άνακοινώσεις ΟΤΟΕ Νο 96-97, 27.11.1979 και 3.12.1979 (γιά τίς Ξένες τράπεζες).

Συνέντευξη Τύπου ΟΤΟΕ γιά τίς Ξένες τράπεζες, Έφημερίδες, 4.12.1979.

Σπ. Μονδάνος, «Βόμβα στά θεμέλια του τραπεζικού συστήματός μας», *Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία*, 6.1.1980.

Συζήτηση έπερωτήσεως γιά τίς Ξένες Τράπεζες, *Πρακτικά Βουλής* 7.3.1980, Έξπρές και *Ριζοσπάστης* 8.3.1980.

Στίς ...πηγές

Γ. Τόλιος, «Η αντίσταση των τραπεζοϋπαλλήλων», *Ριζοσπάστης*, 9.3.1980 (έκτενές άρθρο για τον σχεδιαζόμενο «έκσυγχρονισμό» και τις συνέπειες της ένταξης).

Δηλώσεις Κ. Μητσotάκη για το τραπεζικό σύστημα, *Ναυτεμπορική*, 12.3.1980.

Ανακοίνωση Έπιτροπής Ανάλυσης και Προγραμματισμού του ΠΑΣΟΚ για το τραπεζικό σύστημα, *Πρωινή*, 13.3.1980.

Κ. Χατζηαργύρης, «Λιβανοποίηση του τραπεζικού συστήματος κύριος στόχος», *Ριζοσπάστης*, 14.3.1980.

Ανακοίνωση ΟΤΟΕ Νο 115 (για τον έκσυγχρονισμό του τραπεζ. συστήματος), 24.3.1980.

Έργασίες του «Συνεδρίου για τις έλληνο-αγγλικές οικονομικές σχέσεις στη δεκαετία του 1980», *Έξπρές* 24-25.5.1980 και 30.5.1980, *Καθημερινή* (σχόλια), 28.5.1980.

Τραπεζικός, «ο έκσυγχρονισμός του τραπεζικού συστήματος και το εργασιακό καθεστώς» και «Έργατικά αιτήματα και η νέα αντίληψη του συνδικάτου», *Αύγη* 28-29.5.1980 (Θέσεις της οργάνωσης τραπεζικών του ΚΚΕ έσωτερικού με άφορμή το Συνέδριο της ΟΤΟΕ).

Γενική Συνέλευση Μετόχων Έθνικής Τράπεζας (έκθεση Διοικήτη Ε. Χριστοδούλου), *Έφημερίδες*, 10.6.1980.

Προτάσεις για τη λειτουργία της ΑΤΕ, *Ναυτεμπορική* 15.6.1980, και *Έξπρές* 8.8.1980.

Ανακοινώσεις ΟΤΟΕ Νο 4-5 για τις ξένες τράπεζες 20.6.1980, 27.6.1980.

Ανακοίνωση Συλλόγου Υπαλλήλων για ρόλο Έθνικής Τράπεζας, *Αύγη* 4.7.1980.

Δημοσιεύματα αγγλικού περιοδικού για το έλληνικό τραπεζικό σύστημα, *Έξπρές* 20.7.1980 και *Καθημερινή* 5.8.1980.

Δημοσιεύματα για την αγορά συναλλάγματος. Βλέπε: α) Δηλώσεις Ι. Παλαιοκρασσά και Σχέδιο Νόμου για την αγορά συναλλάγματος, *Έφημερίδες*, 25.7.1980. β) «Σύγκρουση άποψεων για την αγορά συναλλάγματος», *Αύγη*, 3.8.1980. γ) Δήλωση Ι. Μπούτου για την αγορά συναλλάγματος, *Έφημερίδες*, 2.9.1980. δ) Γ. Τόλιος, «Η αγορά συναλλάγματος: οι επιπτώσεις στους εργαζόμενους και στην οικονομία», *Ριζοσπάστης*, 18-19.9.1980. ε) Γ. Δημητρίου, «Η δραχμή δορά των τραπεζικών μονοπωλίων», *Ριζοσπάστης*, 12.10.1980. στ) Δήλωση Ι. Παλαιοκρασσά για την αγορά συναλλάγματος, *Έφημερίδες*, 14.3.1981. ζ) Κ. Τσουπαρόπουλος, «Απαθής ή κυβέρνηση στην επίθεση του δολλαρίου», *Αύγη*, 18.8.1981. η) Μπ. Παπ., «Η συνεχής υποτίμηση της δραχμής δξύνει την κρίση της οικονομίας μας», *Ριζοσπάστης*, 20.8.1981.

Συνέντευξη Τύπου της ΟΤΟΕ για το τραπεζικό σύστημα, *Αύγη* 30.7.1980 και Ανακοίνωση ΟΤΟΕ Νο 12, 31.7.1980.

Συνέντευξη Γ. Κωστόπουλου (Τράπεζα Πίστωσης) σέ γερμανική έφημερίδα, *Καθημερινή*, 2.8.1980.

Δήλωση Κ. Αλαβάνου εκ μέρους του ΚΟΔΗΣΟ για την αναδιάρθρωση του τραπεζικού συστήματος, *Δημοκρατικός Σοσιαλιστικός Αγώνας*, 7.8.1980.

Δήλωση Ε. Χριστοδούλου για την άπελευθέρωση των έπιτοκίων, *Έξπρές* 19.9.1980.

Δήλωση Ι. Παλαιοκρασσά για την άπελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, *Έξπρές*, 20.9.1980.

«Τραπεζικό κέντρο στην Αθήνα» (άποκάλυψη του «Σχεδίου Ατλαντίς» της Bank of America για τη δημιουργία Κέντρου Offshore Banking στην Αθήνα), *Ριζοσπάστης* 27.9.1980. (Βλέπε και *Αύγη* 23-24.8.1979 για το ίδιο θέμα).

Δ. Στεργίου, «Μύθοι και άλήθειες για τους έχθρους των Τραπεζών μας», σειρά 5 άρθρων για την άπελευθέρωση των έπιτοκίων (εισηγήσεις της Έπιτροπής Παλαιοκρασσά και οι θέσεις του Διοικήτη και του Συλλόγου Υπαλλήλων της Έθνικής Τράπεζας), *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 2.10.1980-6.11.1980.

«Τράπεζες-Χρήμα» (άφιέρωμα με δηλώσεις Ε. Χριστοδούλου κ.ά.), *Έξπρές* 30.10.1980 και 2.11.1980.

«Τό έλληνικό τραπεζικό σύστημα», άφιέρωμα 60 σελίδων με άρθρα και συνεντεύξεις Διοικήτων Τραπεζών, έκπροσώπων της ΟΤΟΕ, έπιστημόνων, κ.λ.π., *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 11.12.1980.

Θ. Παπαμάργαρας, «Ο έκσυγχρονισμός του τραπεζικού συστήματος ποιές θά είναι οι επιπτώσεις του στις Τράπεζες και τους τραπεζοϋπαλλήλους» (κείμενα εισηγήσεων που υιοθετήθηκαν άπό τό Έκτελ. Συμβούλιο της ΟΤΟΕ στις 4.8.1980 και 19.9.1980), *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 11.12.1980.

Συνέντευξη Α. Πεπελάση για άλλαγές στην ΑΤΕ, *Καθημερινή*, 4.1.1981.

Ομιλία Ε. Χριστοδούλου για επιπτώσεις ένταξης, *Έξπρές* και *Καθημερινή*, 15.1.1981.

Στοιχεία για τά μερίδια των έλληνικών και των ξένων έμπορικών τραπεζών στις τραπεζικές έργασίες, *Έπιλογή*, Άπρίλιος και Μάιος 1981.

Γενική Συνέλευση Μετόχων Έθνικής Τράπεζας (έκθεση Διοικήτη Ε. Χριστοδούλου), έφημερίδες, 2.6.1981.

Δημοσιεύματα αγγλικού περιοδικού για τό έλληνικό τραπεζικό σύστημα, *Έξπρές* 11.6.1981 και *Οικονομικός Ταχυδρόμος* 2.7.1981.

Συζήτηση έπερώτηση του ΚΚΕ για τις ξένες τράπεζες, *Πρακτικά Βουλής* 23.6.1981 και *Ριζοσπάστης* 24.6.1981.

Γενική Συνέλευση Μετόχων Έμπορικής Τράπεζας (έκθεση Β. Σαρσέντη), έφημερίδες, 30.6.1981.

Δημοσιεύματα για την έφαρμογή στην Ελλάδα της Όδηγίας 77/780/ΕΟΚ. Βλέπε άποκάλυψη του ζητήματος και είδησεογραφική παρακολούθηση των δηλώσεων Παλαιοκρασσά, ΚΚΕ έσ., ΠΑΣΟΚ, ΚΟΔΗΣΟ, ΚΚΕ, ΟΤΟΕ, κ.λ.π., στην *Αύγη* 26.6.1981-3.7.1981 και 18.7.1981. Κύρια άρθρα στις 26.6.1981 («Μένουν μόνο πέντε μέρες»), 27.6.1981 («Θέλει νά συσκοτίσει άλλα όμολογει»), 1.7.1981 («Είναι πρόβλημα δημοκρατίας») και 2.7.1981 («Τί δέν ελεε ό κ. Παλαιοκρασσά για τις Τράπεζες»). Σχόλια στις 30.6.1981 («Τελευταία μέρα») και 18.7.1981 («Προκλητικότητα των ένόχων»). Επίσης: «Η προϊστορία των άποκαλύψεων για τό τραπεζικό» (2.7.1981). Στόν ύπόλοιπο τύπο δλέπε: α) ρεπορτάζ στό *Βήμα*, 17.7.1981 και 28.7.1981, και στην *Καθημερινή*, 31.7.1981. β) Δήλωση του ΚΟΔΗΣΟ, *Δημοκρατικός Σοσιαλιστικός Αγώνας*, 30.7.1981. γ) Σχόλιο του Α. Παπαγιαννίδη, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 23.7.1981. δ) Κ. Καρατζάς «Οι ξένες τράπεζες πρό των πυλών», *Έψιλον*, Άύγουστος 1981.

Ομιλία Ε. Άβέρωφ για τά νέα οικονομικά μέτρα, *Καθημερινή*, 19.7.1981.

«Greece» (άφιέρωμα που περιλαμβάνει άρθρο του D. Tonge με τίτλ «Reform gains a partial victory» για τον έκσυγχρονισμό, καθώς και πορτραίτο του Ε. Χριστοδούλου), *FINANCIAL TIMES*, 22.7.1981.

Π. Μαυρομάτης, «Τί μαγειρεύει ή Δεξιά για την ΑΤΕ», *Ριζοσπάστης* 6.8.1981.

Θέσεις της ΠΑΣΕΓΕΣ για την ΑΤΕ, *Έξπρές*, 14.8.1981.

Δηλώσεις Α. Παπανδρέου, Ι. Παλαιοκρασσά και της Διοικήσεως της Τράπεζας της Ελλάδος για τον χειρισμό των συναλλαγματικών διαθεσίμων, έφημερίδες, 17-18.8.1981.

Ε. Προγράμματα πολιτικών κομμάτων

ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: «Τό πρόγραμμα για την έπόμενη τετραετία». Βλέπε τό 5ο μέρος («Χρηματοδότηση»), *Νέα*, 25.7.1981.

ΠΑΣΟΚ: «Κυβερνητικό πρόγραμμα». Βλέπε τό Α' μέρος (§ 32, 40) *Βήμα* 5.7.1981, Γ' Μέρος (§ 112, 115, 117, 120, 139, 140, 145) *Βήμα* 19.7.1981, και Δ' μέρος (§ 224) *Βήμα* 26.7.1981. Επίσης δηλώσεις του Α. Παπανδρέου στην Κέκρυδα, *Βήμα* και *Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία* 26.7.1981, και δηλώσεις του ίδιου στόν Σύλλογο Υπαλλήλων Τραπεζής Ελλάδος, *Έλευθεροτυπία*, 4.8.1981.

ΚΚΕ: «Έκλογικό Πρόγραμμα», *Ριζοσπάστης*, 19.7.1981. Επίσης όμιλία του Χ. Φλωράκη στόν Βόλο, *Ριζοσπάστης*, 14.7.1981.

ΚΚΕ Έσωτερικού: «Τό έκλογικό πρόγραμμα του ΚΚΕ έσ., *Αύγη*, 30.8.1981. Βλέπε επίσης ειδική έκδοση του ΚΚΕ έσ. με τίτλο «Οι έργαζόμενοι στις τράπεζες και τό τραπεζικό σύστημα», Σεπτέμβριος 1981.

ΚΟΔΗΣΟ: «Σχέδιο Προγράμματος». Βλέπε τά τμήματα «Τράπεζες» και «Αϊκίες άποταμιεύσεις», καθώς και «Κοινωνική κατοικία» και «Βιομηχανία», *Δημοκρατικός Σοσιαλιστικός Αγώνας*, 13.11.1980. Επίσης δηλώσεις του Γ. Κριμπά στόν *Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Αγώνα*, 30.7.1981.